

Biblia Kazinczy Ferenc szavaival. I. Szent történetek az ó és új testamentom könyvei szerint. (Az 1831-es sárospataki nyomdatvány újra kiadása.) II. Szent történetek az ó és új testamentom' könyveiből. (Külső címlap.) Protestáns olvasó-könyv ifjaknak és öregeknek. (Belső címlap.) Faksimile kiadás. Szerk., s. a. r., az utószót és a jegyzeteket írta BUSA Margit. Bp. 1991. Cserépfalvi Könyvkiadó. 455 p.

Kazinczy írói oeuvrejében a *Bibliának* rövid elbeszélésekbe foglalt történetei, bármily olvasmányosak legyenek is, semmiképpen nem jelentős alkotások. Irodalomtörténetírásunk szinte nem is vette tudomásul létezésünket. Toldy Ferencnek 1833-ban a Kritikai Lapokban (3. köt. 99–106.) megjelent ismertetése után 151 esztendő múlt el, hogy a kiadványról mint a magyar népiskolák tanulóinak írt hittankönyvről Mészáros István tanulmányt írt az ItK 1982. évfolyamában (527–538.). Ezóta – dicsérendő módon – Busa Margit tartja szívügyének, hogy a figyelmet erre a Kazinczyra nem nagyon „tartozó” műre terelje. Ilyesfélét maga Busa Margit is elismer az *Utószóban*, mikor arról szól, hogy Kis János szuperintendenst „váratlanul lepte meg” Kazinczynak a készülő írásáról való tudósítása, amelyről Kazinczy is így vallott: „mint a gyermek, gyermeki lelke által oly dolgokra hagyom kaphatni magamat, melyek nem tartoznak rám”. Az ember önkéntelenül elcsodálkozva veszi kezébe ezt a nagyon szép (és drága, 1400 Ft-ba kerülő Cserépfalvi-kiadványt, mely „II. János Pál pápa magyarországi látogatásának tiszteletére készült”, ahogy a címlap tájékoztat róla.

Félrevezető a kiadvány címe: *Biblia Kazinczy Ferenc szavaival*. Ez a cím arra készíti az embert, hogy valami eredeti bibliafordításra, fordításrészletekre gondoljon. Szó sincs arról, hogy Kazinczy bibliát szándékozott volna az emberek kezébe adni. Azt ad, amit a címben ígér: szent történeteket a *Bibliából*. A *Biblia* könyveinek egy igen kis töredékét nyújtja, olvasmányos történetekben foglalva össze néhány bibliai könyv eseményes mozzanatait. Az Ószövetségből merített elbeszélés felének a tárgyát Mózes öt könyve szolgáltatja. Természetesen legtöbbet (47-et!) az I. és II. könyv. A III. könyv egy, az V. két történettel van képviselve. Sámuel könyvei 14, a Királyokéi 12 történetet szolgáltatnak. A Józsué könyvének gazdag anyagát egyetlen összefoglaló fejezetben adja. A Bírák, Dániel könyvéből 7-7 történet kerekedett ki. Jónás, a hét Makkabeus ifjú, Jób, Judit, és Tobiás még egy-egy történet hőse.

Az Újtestamentumból a négy evangélista 72, az Apostolok cselekedetei 21 fejezettel van képvisel-

ve. „A Jézus tanítása példaképekben”, „Jézusnak intései a' jóra apró mondásokban” túlnőnek egy-egy evangéliumi részről.

Kazinczy szavaival szóló *Bibliának* azért is nehéz elfogadnunk a kiadványt, mivel Kazinczy Hübner Johann német pedagógus *Zweymal 52 au-serlesene Biblische Historien* című 1714-ben megjelent munkáját dolgozta át, mivel annak Fodor Páltól 1754-ben, illetőleg Major Józseftől 1825-ben nyomtatásban megjelent fordítását nem tartotta kielégítőnek. Az első fogalmazással már 1826 januárjában elkészült, de nyár végére az utóbb nyomtatásban kiadott szöveggel is készen volt. A sajtó alá rendezéssel 1830 őszén foglalatosságot. Nádaskay András még ebben az évben elkezdte a nyomtatást, 1831. augusztus 15-én már befejezte az első részt. A második rész folytatását egy időre lehetetlenné tette a pestisjárvány miatt elrendelt zárlat, minthogy nem tudott papírhoz jutni. Időközben Kazinczy is a pestis áldozata lett (+ 1831. augusztus 23.). Utolsó kötetes kiadványát, a *Szent történeteket* már nem vehette kézbe. De a sajtó alá rendezést és az első rész javítását még ő végezte. Az ő szándéka szerint nem került a címlapra a Kazinczy név. Helyesen következteti ki a sajtó alá rendező: „Talan mert nem a saját művét írta, csupán ősi szöveget átfogalmazott.” A csak kevésbé eredeti szellemi tevékenységet a név elhagyása magában is minősíti, és egyben megmagyarázza, hogy a munkát a köztudat kiiktatta a Kazinczy-művek közül.

A *Szent történetek* kiadásra került változata pedagógiai tanácsokat tartalmazó *Előszóval* kezdődik, melyet a Szentföldről szóló földrajzi, történelmi fejezeteket tartalmazó *Bevezetés* követ. Ezután jönnek az *Ó testamentomi* (21–109.), majd az *Új testamentomi históriák* (111–194.). A történetek alkalmasak arra, hogy gyerekek és felnőttek jártasságot szerezzenek a *Biblia* világában, vallásos érzületük erősödjék. A helyenként beszótt erkölcsi tanulságok, elmélkedések, tanítások erőltetés nélkül simulnak a főszöveghez (ezeket a sajtó alá rendező dúlt betűkkel emelte ki), és alkalmasak Kazinczy eszméletű pedagógiai célkitűzéseinek a megvalósulására. Hasznos áttekintést nyújt a Jézusnak a Szentföldön tett útjáról beszámoló *Toldalék*.

Hogy Kazinczy eredetileg protestáns olvasókönyvnek, hittankönyvnek szánta ezt a munkát, a bibliai történeteket követő különálló fejezetek világosan mutatják: „Confirmáziói catechizmus, az-az velleje a' vallás' tudományának” és a „Bevett formulák is imádságok”. Még inkább látszik ez a könyvnek Kazinczy kezeírásában ránk maradt első fogalmazványából. A tanítói és felekezeti jel-

leg ebben jobban érezhető. A második fogalmazás lényegesen átgondoltabb a kézírásos szövegnél. A kiadáskor Kazinczy elhagyta a kéziratban Bevezetésként álló „A Biblia könyveinek isméréte” és a bibliai történeteket követő „A christianismus történetei a mai időkig, különösen Magyar- és Erdélyországban” című fejezeteket. A történetek számát több mint megkétszerezte, de a meghagyottak szövegében is sokat változtatott a kiadásban.

Az első fogalmazásból még hiányzik a katekizmus. A könyörgések száma a kéziratban 10, a nyomtatványban 15.

Bár irodalomtörténetileg a *Biblia Kazinczy szavaival* azt mondhatni érdektelen, s a Kazinczyról alkotott képen ez a kiadvány nem változtat, örülnünk kell, hogy napvilágot látott a *Szent történetek* első fogalmazványa, mégpedig minden igényt kielégítő, igen jól sikerült faksimile kiadásban. Busa Margit szöveggondozói munkája elismerésre méltó.

A szöveget kísérő megjegyzései *Utószó*) minden szükséges tájékoztatást megadnak. Talán módját kellett volna ejtenie, hogy a két szöveg egymásik szavát valahol jegyzetben megmagyarázza. Hasznos lett volna bemutatnia, milyen jellegű átfogalmazást végzett Kazinczy, könyve hogyan viszonyul forrásaihoz, elsősorban Hübnerhez, és esetleg az őt magyarra fordító elődökhöz. Egy ilyen részletes összevetés esetleg megemelte volna Kazinczy érdemét. Egy-két sajtóhiba minden igyekezet ellenére benne maradt a jegyzetekben. Ilyenek kell tekintenünk a 426. lapon János evangéliumának XLX. részére utalását XIX. helyett, és ugyanitt Máté XIII. része helyett a hivatkozás helyesen: XVII. rész. A 437. lapon az utolsó sorban a „Zwey leere Zeiten”-ben bizonyára a *Zeilen* a helyes.

VARGA IMRE

Az erdélyi ferences kuzstódia történetei. Kájoni János: *Fekete Könyv*. S. a. r. MADAS Edit, az okleveleket ford. SZLOVÁK Kornél. Szeged, 1991. 145 p. — Györffi Pál: *Az erdélyi ferences kuzstódia története*. Ford. és kiad. DOMOKOS Pál Péter. Bp. 1989. 92. p.

Az 1640-ben feállított erdélyi Stefanita-örség, majd 1729-től provincia történetét legelőször Kájoni János írta meg, 1683–84-ben. A kéziratot Györffi Pál ferences tartományfőnök 1729-ben Rómában kinyomatott, Csíksomlyón 1729-ben és 1737-ben újra kiadott latin nyelvű történetében

(*Ortus, progressus, vicissitudines, excisio et restauratio, olim custodiae, nunc ab anno M.DCC.XXIX. provinciae Transylvaniae ordinis Minorum S. P. N. Francisci strictioris observantiae tituli Sancti regis Stephani*) „Liber niger” néven idézi. Kájoni kéziratának élére az erdélyi kuzstódiának provincia rangra történt emelése (1729) után került az alábbi cím: *Provinciae Transylvanicae Fratrum Minorum Strictioris Observantiae Manuscripta Jo. Kájoni*.

Munkájának az elején Kájoni dokumentumgyűjteményt ad a kuzstódiára vonatkozó legfontosabb iratokból. Elsőként VIII. Orbán pápa 1640. február 3-án kelt brevét közli az erdélyi örség felállításáról. A *Congregatio de Propaganda Fideitől* származó határozatok, a magyar királyok és Erdély fejedelmeinek megerősítő levelei, a mikházi, fejéregyházi, szárhegyi kolostoroknak tett adományozásokról szóló írások, főkirálybírói rendeletek — összesen 16 dokumentum — (közben egy helyt Kájoni feljegyzése az 1681-es földrendgésről, Apafi 1681-es, 1682-es, 1683-as kitamadásáról) előzi meg a történeti részt.

Az erdélyi katolikus főurak 1629-ben fordultak a magyarországi salvatorianus, 1630-ban a bosnyák ferences tartományhoz, hogy a súlyos paphiányra való tekintettel szerzeteseket küldjenek a még megmaradt katolikus hívek szolgálatára, illetőleg hittérítésre. Nehézséget jelentett, hogy az Erdélybe érkezett bosnyák ferencesek nem tudtak magyarul. Másrészt, mikor a pápai brevét az új örséget az obszervánsok megreformált, szigorúbb rendtartású ágazataként állította fel, a bosnyák ferencesek ellenálltak; az egész örséget, de legalább a mikházi rendházat fennhatóságuk alá kívánták vonni. Az eltérő rendi szabályok mellett a származás, a nyelv is elválasztotta a bosnyákokat a magyaroktól. A több mint 25 esztendőn át folyó torzsalkodás, a tettelegességig fajuló csatározás csak 1666-ban ért véget, amikor a bosnyákokat karhatalommal távolították el Mikházáról, és megtiltották, hogy ezentúl valakit ebből a nemzetből befogadjanak a közösségbe.

A kéziratnak a 38r oldaltól a 64v oldalig teljesen összefüggő része adja az erdélyi ferencesek történetét, az örség megalakulásától 1667-ig. Kájoni szem- és fültanúként, részben az eseményeket alakító résztvevőként írja meg a dolgokat. Közben megemlékezik mindenről, ami a katolikusok helyzetére Erdélyben hatással volt. Helyenként magáról is vall.

A Kolozsvár környéki vallási állapotokról szólna elmondja pl., hogy ott csupán négy község maradt meg katolikusnak, köztük Jegenye, mely egy időben olyan szegény volt, hogy nem bírt katolikus